

Анотація

У статті аналізуються різноманітні наукові підходи до формування креативності особистості; розглянуто поняття “креативна особистість”; охарактеризовано основні складові креативної особистості; визначено основні чинники, що забезпечують творчу активність людини, введено в науковий обіг нове поняття – креативізація.

Аннотация

В статье анализируются различные научные подходы к формированию креативности личности; рассмотрено понятие “креативная личность”; охарактеризованы основные составляющие креативной личности, определены основные факторы, обеспечивающие творческую активность человека, введено в новое понятие – креативизация.

Summary

The article analyzed various scientific approaches to creativity, personality, considered the notion of creative personality, and described the main components of the creative personality, the main factors that provide human creativity, put into circulation a new concept of equally-kreatyvizatsiya.

Ключові слова: креативність, особистість, творчість, особистісний розвиток, креативізація.

Ключевые слова: креативность, личность, творчество, личностное развитие, креативизация.

Key words: creativity, person, creation, personality development, kreatyvizatsiya.

Подано до редакції 19.03.2012.

УДК 371.34:78

©2012

Самохіна Н.М.

ТВОРЧА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Нова парадигма освіти актуалізує значущість творчості в процесі формування педагога-музиканта. Область прояву музично-педагогічної творчості не обмежена особистістю педагога-музиканта, а проектується й на його діяльність. Професіоналізм діяльності, як і професіоналізм особистості вчителя музики – якісні характеристики фахівця, що демонструють його вищу професійну кваліфікацію та компетентність. Однак, якщо професіоналізм особистості педагога-музиканта відображає високий рівень сформованості професійно важливих особистісних якостей (креативності, професійно орієнтованої мотивації й ціннісного ставлення до самовдосконалення й творчої самореалізації в професії), то професіоналізм діяльності являє собою їх практичне здійснення (реалізацію), без якої досягнення творчих результатів у вирішенні поставлених завдань стає неможливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми...

Феномен творчої діяльності з давніх часів був об’єктом дослідження науковців різних галузей (філософії, психології, педагогіки). На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки актуалізується розуміння творчої діяльності як суб’єкт-суб’єктної взаємодії. У зв’язку з цим науковий інтерес викликають праці Є. Климова, В. Мерліна, Я. Пономарьова, Л. Філіпова, у яких проаналізовано особливості індивідуального стилю діяльності особистості як найважливішої ознаки творчого характеру. Цікавими є дослідження П. Гальперіна, Н. Тализіної, В. Беспалька, І. Зязюна, які вивчають механізм взаємозв’язку творчого мислення, формування розумових дій і творчої діяльності. Практичний інтерес викликають присвячені вивченню обдарованості роботи В. Моляка, М. Холодної, С. Сисоєвої, у яких запропоновано методики виявлення й розвитку творчих якостей особистості.

Окремі аспекти творчої діяльності педагога-музиканта досліджували такі сучасні вітчизняні науковці, як І. Зязюн, Л. Левчук, С. Гончаренко, М. Лещенко, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, А. Растригіна, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін. Змістом робіт названих авторів є аналіз художньо-творчих якостей учителів музики, їхнього творчого досвіду а також особистісно-ціннісного ставлення до різноманітних явищ музичного мистецтва.

Формулювання цілей статті... Незважаючи на те, що проблема творчості педагога-музиканта постійно перебуває в полі зору науковців, тема зберігає свою злободенність. Метою статті є визначення творчих детермінант професійної діяльності педагога-музиканта.

Виклад основного матеріалу дослідження... Як стверджує Л. Арчажникова, музична діяльність – структура багатогранна й передбачає педагогічну, хормейстерську, музикознавчу, музично-виконавську, дослідницьку роботу, що ґрунтується на вмінні самостійно узагальнювати й синтезувати здобуті знання [1, с. 17-18]. Специфіка професійної діяльності учителів музики не лише впливає на професіоналізм фахівців цієї галузі, але й робить їхню діяльність унікальною. Синтез музичного та педагогічного складників у діяльності педагогів-музикантів передбачає різнобічну освіченість фахівців, актуалізує творчу спрямованість їхньої діяльності.

Музичний складник представлено виконавською, дослідницькою, диригентською діяльністю педагога-музиканта. Реалізацією педагогічного складника є процес викладання та безпосереднього навчання й виховання

молодого покоління. Такий комплекс сприяє інтенсивному розвитку всіх професійних компетенцій викладача, що, своєю чергою, відбивається на рівні освіченості вихованця.

Діяльність педагога-музиканта, творча за природою, являє собою інтерпретацію музично-педагогічних явищ. Традиційно "явище" визначають як вираження сутності, її прояв. Двоїста природа професійної діяльності педагога-музиканта (музична і педагогічна) значно ускладнює розуміння цієї дефініції.

У контексті музичної діяльності вчителя музики явищем є музичний текст і всі об'єкти, які мають інтонаційно виражену природу сприйняття й відтворення. Усе, що має педагогічну значимість у професійній діяльності педагога-музиканта: об'єкти педагогічної діяльності, особистість того, хто навчається, педагогічні стосунки, атмосфера педагогічної діяльності та ін., – явища, з позиції педагогічної освіти.

Інтерпретація музично-педагогічних явищ, як процесуальна дія, передбачає їх прийняття, розуміння й оцінку. Процес інтерпретації сприяє досягненню художньої позиції автора музичного тексту й педагогічного смислу діяльності педагога-музиканта. Інтерпретація, що демонструє методологічну культуру фахівця, рівень його майстерності, являє собою приклад інтелектуальної діяльності творчого педагога-музиканта. Саме педагогічна інтерпретація, яка передбачає аналіз і перетворення педагогічних явищ і ситуацій, вносить у педагогічну діяльність музиканта елементи креативності, акцентує значимість його сутнісних проявів. В педагогічній науці для інтерпретації характерний найважливіший механізм взаємопроникнення загальної й особистої культури – „як здатність розглядати багатство культури, що склалося, через себе, свої цілі, цінності та ін.” [4, с. 28].

Двоїста природа творчої діяльності педагога-музиканта визначає і її специфіку, що проявляється в синтезі логіко-конструктивного й художнього начала. З огляду на сказане, у творчих діях педагога-музиканта актуалізується значимість не тільки логічних, але й інтуїтивних процесів. Якщо художньо-логічний аспект творчої діяльності педагога-музиканта є результатом усвідомленого, осмисленого досвіду, зіставлення, порівняльного аналізу професійних проблем і практичних ситуацій, то інтуїтивний аспект, який задає спрямованість творчому процесу, дозволяє за короткий час передбачити його результати, спонтанно прийняти правильне рішення. Інтуїтивне чуття, уміння передбачати – якості, без яких неможлива професійно-творча реалізація педагога-музиканта, що актуалізує значимість його спонтанних і креативних рішень.

Професійно-творча діяльність педагога-музиканта, що базується на традиції та новаторстві, поєднує в собі продуктивну й репродуктивну функції діяльності. Її передумовою є мотивація, цінності, особистісні риси. Професійні уміння, навички, здатність до освоєння нових алгоритмів і способів творчого, нестандартного вирішення професійних завдань постають як регулятори досліджуваного процесу.

Творча діяльність педагога-музиканта – складне структурне утворення, ядро якого становить творчий підхід у здійсненні музично-педагогічних завдань. Предметом, метою й результатом творчої діяльності педагога-музиканта є гармонійний розвиток людини. Досліджувана діяльність орієнтована на формування трьох сфер особистості: інтелектуально-пізнавальної (раціональної), мотиваційно-ціннісної (емоційної) та морально-практичної (вольової). Ці сфери – базис для вирішення педагогічних завдань прилучення до знань, розвитку образного мислення, формування евристичних мотивів, переживань, творчих навичок.

Саме творча діяльність учителя музики забезпечує розвиток його творчого потенціалу, який розуміємо як сукупність актуальних для педагога-музиканта особистісних якостей, що визначають можливості й межі його професійної діяльності та вдосконалюються в процесі її здійснення. Ми поділяємо позицію учених-акмеологів, які розглядають потенціал не тільки як природно зумовлені, але і як відновлювані ресурси, які педагог спрямовує відповідно до поставлених цілей. У зв'язку з цим потенціал учителя, основи якого закладаються в процесі його професійної підготовки, є таким, що формується й розвивається.

Творчий характер діяльності педагога-музиканта визначає його потенціал як творчий, що синтезує в собі різні види творчості: педагогічну, хормейстерську, музикознавчу, дослідницьку. Особливістю творчого потенціалу педагога-музиканта є взаємодія двох різних видів діяльності – психолого-педагогічної (психолого-педагогічна взаємодія вчителя та суб'єктів навчання) та художньо-творчої (музично-психологічний процес досягнення творів мистецтва).

Творчий потенціал учителя музики як системне утворення детермінований зовнішніми й внутрішніми чинниками. До зовнішніх доцільно віднести вплив соціально-економічного середовища, специфічних особливостей навчального закладу, у якому реалізується викладач, цілей і завдань, сформульованих конкретним педагогічним колективом, та ін. Потреба у творчій діяльності, мотиваційна й духовно-ціннісна сфери, інші внутрішні джерела творчої активності педагога-музиканта – зміст внутрішніх чинників.

Будучи системою, що самоорганізовується, творчий потенціал учителя музики має ресурси й резерви. Усе, що визначає мотиви загальної й професійної діяльності педагога-музиканта, його культурний, загальноосвітній, професійний урівень, є ресурсами вчителя музики. Резерви творчого потенціалу – у невикористаних можливостях педагога-музиканта й у підходах до їх використання. Саме творчий потенціал педагога-музиканта являє собою синтез типового та притаманного конкретній особистості.

Змістом творчого потенціалу вчителя музики є не тільки його вроджені властивості, здібності, якості й особливості, але й набуті особистістю знання, уміння й навички. Музичні здібності (музично-слухові, ладові,

ритмічні уявлення, пам'ять, уява, музичне мислення); досвід музично-педагогічної діяльності, що передбачає наявність спеціальних знань, професійних умінь, розвинуті виконавські навички; а також особистісно-ціннісне ставлення педагога до музичного мистецтва – структурні складники творчого потенціалу вчителя музики.

Як стверджують дослідники (Є. Абдуллін, Ю. Алієв, Л. Арчажникова, Є. Бондаревська, Д. Вількєєв, В. Муцмакер, Т. Харінова та ін.), саме професійна діяльність педагога-музиканта, її творча спрямованість визначають вимоги до творчого потенціалу вчителя музики. Актуалізація в професійній діяльності педагога-музиканта творчого потенціалу, що накопичується та збагачується, є одночасно вершиною його саморозвитку та професійно-творчого самоздійснення.

Здійснення професійно-творчої діяльності педагога-музиканта неможливе без розуміння сутності музики, осягнення її філософського сенсу. Провідними ідеями цього розуміння є такі:

- музика – одна з рівноправних структур буття, що є об'єктивною умовою існування;
- реалізацією музичного буття є символи, інтерпретовані людиною в процесі музичного виконання;
- виявлення об'єктивного значення в музиці здійснюється через суб'єктивні переживання, усвідомлення яких надає можливість педагогові-музиканту формувати уявлення про музично-педагогічну діяльність.

Полімодальна за своєю природою, музика пронизує всі сфери життєдіяльності людини, сприяючи створенню універсальних цінностей. Саме музика окреслює величезний діапазон взаємодії з людиною, віхами її життя, ступенями мислення, емоційними відчуттями. Спілкування з музикою, подібно до спілкування з людською думкою, загострює етичну увагу до світу, підвищує моральне його відчуження, сприяє розвитку особистісної моралі. Відображаючи світ в інтегрованій формі, музика досягає філософської широти узагальнень. У цьому зв'язку розуміння сутності музики, осягнення її філософського сенсу стає необхідним для творчого педагога-музиканта.

Серед численних функцій музики (естетична, репрезентативна, семіотична, оцінна, катарсична, гедоністична, евристична та ін.), у діяльності педагога-музиканта актуалізується значимість комунікативної та пізнавально-просвітницької функцій. Об'єднуючи людей різного соціального рівня й віку навколо яскраво позитивного ідеалу, ці функції музики сприяють особистісному та професійному зростанню вчителя музики, мотивують його до творчої життєдіяльності.

Музика як мистецтво звуків має специфічну мову, що становить універсальний засіб фіксації, збереження й передачі естетичної інформації. Мова музики виконує інформаційно-комунікативну функцію й залежить від рівня розвитку суспільства, де знаходить своє буття. Музичні повідомлення, створювані за допомогою складної знакової системи, являють собою музичну інформацію. Учасниками процесу музичної комунікації є композитор, виконавець, слухач. Цей ряд правомірно доповнити не лише фігурою видавця музичної продукції, який дає "друге життя" музичному шедевру, але й особистістю музиканта-педагога, який навчає музиці й спрощує її сприйняття за допомогою вербалізації.

Відображення явищ навколишньої дійсності в музиці здійснюється за допомогою музичних образів, що становлять вершину музичної творчості. Саме музичний образ відображає явища, предмети, процеси об'єктивної реальності, доносячи естетичну інформацію за допомогою розвинутої мовної системи. Характерними рисами цієї системи є інформативна насиченість, складність і багатоманітність.

Особливість мови музики полягає в наявності в ній різноманітних знакових рівнів, що взаємодіють один з одним, а саме: звуковисотного (лад, гармонія, тембри, регістри, тональність, мелодія), ритмічного (ритмічні рисунки), композиційного (музичний процес загалом), засобів, що створюють композицію, виконавської інтерпретації. Оскільки музика – це своєрідний документ епохи, розуміння її мови тотожне розумінню культури, що для педагога-музиканта є необхідною умовою.

Творча діяльність педагога-музиканта має індивідуальний характер і відображає своєрідність його особистості. Саме в процесі творчої діяльності не тільки розвивається творчий потенціал особистості педагога-музиканта, удосконалюється його професійна майстерність, алей й відбувається трансформація здібностей, значимих для педагога-музиканта, у професійно-особистісні якості. Уважаємо за доцільне виділити такі якості, як: комунікативність, артистизм, виконавська майстерність, творча інтуїція та творче мислення.

Перетворювальна за своєю суттю, творча діяльність педагога-музиканта сприяє професійному зростанню як учителя, так і учня. На нашу думку, загальну логіку здійснення досліджуваного процесу представлено взаємопов'язаною послідовністю таких етапів: самоусвідомлення – самопізнання – саморозвиток.

Перший етап передбачає усвідомлення себе, своєї сутності й призначення. Пошук нової інформації, активізація пізнавального складника діяльності педагога-музиканта – зміст другого етапу. Побудова власної моделі особистісного й професійного зростання педагога-музиканта – завдання третього етапу. Послідовність виділених нами етапів – доволі умовна, оскільки творча діяльність педагога-музиканта – складний, динамічний, нелінійний процес, що має імпровізаційний характер здійснення, коригований психофізіологічними особливостями та станом її учасників, і не передбачає бажаного швидкого результату.

Творча діяльність педагога-музиканта неможлива без оволодіння особистісно орієнтованими педагогічними технологіями. У контексті діяльності фахівця цієї кваліфікації доцільно застосовувати педагогічні технології контекстного, проблемного навчання, інформаційні, проектні, діалогові технології.

Діалогічність є одним із найбільш значимих аспектів професійної діяльності педагога-музиканта. За допомогою діалогових технологій стає можливим осмислення діалогу культур, який необхідний для аналізу художніх явищ різних культурно-історичних епох, стилів, жанрів. Використання діалогових технологій сприяє досягненню глибини художнього змісту музичного твору, який вивчають, усебічному досягненню музики як феномена культури, за допомогою діалогу визначається духовно-ціннісне ставлення до сутності музичного мистецтва, розкривається творчий потенціал студента-музиканта.

Запорукою успішної творчої діяльності педагога-музиканта є професійна компетентність, яка, за визначенням А. Маркової, являє собою психічний стан людини, що дозволяє їй у процесі виконання конкретних трудових функцій діяти грамотно, самостійно й відповідально [2, с. 31]. Формуванню фахових компетентностей учителя музики присвячено наукове дослідження М. Михаськової, яка під фаховою компетентністю музиканта-педагога розуміє здатність до музично-освітньої діяльності на основі музично-педагогічних знань і вмінь, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до явищ музичного мистецтва відповідно до суспільних вимог та цінностей [3].

Не викликає заперечень той факт, що особливістю компетентності педагога-музиканта є множинність її складників, без яких неможливо здійснювати процес виховання справжнього професіонала. Здібності, мотиваційна сфера, професійно-особистісна спрямованість, аксіологічні пріоритети, ментальність – усе це є змістом професійної компетентності вчителя музики. Саме тому значимими компетенціями для педагога-музиканта є такі: музикознавча, методична, психолого-педагогічна, ціннісна, науково-дослідницька, професійно-технічна.

Так, музикознавча компетентність передбачає глибоку обізнаність педагога в галузі музичного мистецтва, а також у суміжних, близьких до музики науках. Цей вид компетентності демонструє загальну й музичну ерудицію вчителя музики, знання музично-історичного й музично-теоретичного контексту.

Музикознавча компетентність, що асимілює загальні знання, професійну допитливість, виконавську майстерність, науково-дослідницьку активність педагога-музиканта, сприяє його особистісному та професійному зростанню, розширює ерудицію, дозволяє відповідати вимогам часу.

Обов'язковою умовою творчого здійснення професійної діяльності педагога-музиканта є методична компетентність. Тільки методично компетентний педагог здатен індивідуалізувати педагогічний і виконавський складники навчання музиканта, інтегрувати в освітній процес нові методики, технології, зумовлені специфікою музично-педагогічної освіти.

Об'єктом професійної діяльності педагога-музиканта є особистість учня. Творча самореалізація вчителя стає неможливою без психолого-педагогічної компетентності, що передбачає вміння вибудовувати стратегію й тактику міжособистісного спілкування й навчання. Партнерські стосунки між учителем та учнем, продуктивна взаємодія в рамках індивідуальних і групових занять – запорука успішного навчання й професійного зростання як учня, так і вчителя. У процесі такого спілкування можливий діалектичний перехід студента – майбутнього фахівця з об'єкта педагогічного впливу в суб'єкт власної життєдіяльності.

Специфіка професійної діяльності педагога-музиканта актуалізує значимість ціннісної компетентності, змістом якої є як загальнолюдські цінності (прагнення до справедливості, добра, благородства, творчості краси), так і духовні (моральні, художні, естетичні цінності). Орієнтиром, який веде педагога-музиканта від усвідомлення цілей виховання до кінцевого результату, є загальнолюдські цінності. Саме вони обумовлюють прагнення й бажання педагога, координують життєву спрямованість його особистості.

Духовні цінності, що являють собою своєрідний духовний капітал людства, накопичений за багато тисячоліть, є корелятом поведінки педагога-музиканта. Ці цінності, об'єднуючи почуття, думки, волю педагога-музиканта, стають внутрішніми мотивами його діяльності, що визначають потреби, інтереси, смаки наставника та його вихованців.

Творчий характер діяльності педагога-музиканта актуалізує значимість її пізнавального складника й, отже, науково-дослідницької компетентності. Тільки компетентний у галузі музичної педагогіки педагог здатен вибудовувати свою діяльність відповідно до змісту, форм і методів сучасної науки. Такий фахівець є не лише активним користувачем нових ідей і технологій, але й безпосередньо їхнім творцем, пропагандистом.

Уміння педагога-музиканта правильно поставити педагогічний діагноз, проілюструвати (на музичному інструменті або за допомогою голосу) конкретний музично-технічний чи звуковий прийом, а також вербалізувати виконане – суть його професійно-технічної компетентності. Ця компетенція формує стратегії педагога-музиканта в роботі з конкретним вихованцем, конкретизуючи й поглиблюючи зміст і характер подальшої професійної діяльності учня.

Кожна з проаналізованих компетенцій має особливе значення у творчій діяльності педагога-музиканта, оскільки передбачає оволодіння новими ідеями й технологіями. Бути компетентним у галузі музичної педагогіки

означає будувати свою професійну діяльність у модусі творчості, щоб її зміст, форми й методи корелювали із сучасним станом музично-педагогічної науки, відповідали її рівню й динаміці розвитку.

Висновки... Отже, дослідивши особливості творчої діяльності педагога-музиканта, доходимо таких висновків:

- творчість – невід’ємний складник професіоналізму педагога-музиканта, ефективний спосіб його самовираження, професійного й особистісного зростання, самоствердження й самореалізації в професії;
- професіоналізм діяльності педагога-музиканта являє собою якісну характеристику фахівця, що відображає його найвищу професійну кваліфікацію й компетентність;
- показниками професіоналізму діяльності педагога-музиканта є його професійні навички й уміння, які, реалізуючись, сприяють досягненню творчих результатів у вирішенні поставлених завдань.

Література

1. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки : кн. для учителя / Людмила Григорьевна Арчажникова. – М. : Просвещение, 1984. – 111 с.
2. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Междунар. гуманитар. фонд „Знание”, 1996. – 308 с.
3. Михаськова М. А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія і методика навчання й виховання” / М. А. Михаськова. – К., 2007. – 19 с.
4. Слостенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика : инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.

Анотація

У статті визначено творчі особливості професійної діяльності педагога-музиканта; подана їх детальну характеристику.

Аннотация

В статье определены творческие особенности профессиональной деятельности педагога-музыканта; представлена их детальная характеристика.

Summary

In this article creative abilities of the professional work of the pedagogue- musician are determined; their detail characteristic is given.

Ключові слова: творча діяльність, педагог-музикант, компетентність, потенціал, професійні здібності

Ключевые слова: творческая деятельность, педагог-музыкант, компетентность, потенциал, профессиональные способности.

Key words: creative work, pedagogue- musician, competence, potential, professional abilities.

Подано до редакції 30.03.2012.

УДК 378.1

©2012

Самсонова О.О.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Глобальні інформаційно-технологічні зміни, які сталися на рубежі ХХ-ХХІ століть, привели до переосмислення змісту і мети освіти в сучасному суспільстві. Нині дослідна діяльність студентів є обов’язковим складовим елементом професійної підготовки майбутніх фахівців, оскільки основне завдання вищої школи полягає в підготовці студентів "до освіти впродовж усього життя" (на відміну від освіти "на все життя"), готовності до перенавчання та удосконалення залежно від потреб ринку інтелектуальної праці.

У руслі цих завдань вирішення проблеми доопрацювання методологічних аспектів управління науково-дослідною діяльністю (НДД) майбутніх фахівців набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Існуюча джерельна база з проблеми методології управління НДДС представлена у роботах С.Архангельського, В.Афанасьєва, І.Беха, В.Беспалько, І.Блауберга, В.Тюхтіна, В.Загв’язінського, П.Керженцева, В.Краєвського, О.Кучерявого, К.Ніконова, О.Новікова, Г.Рузавіна та ін.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягала у розкритті сутності методологічних принципів (підходів, прийомів, методів), що є найбільш значущими для розв’язання завдання щодо побудови системи управління науково-дослідною діяльністю студентів університету.

Виклад основного матеріалу дослідження... Нині в науковій літературі склалося неоднозначне розуміння предмета методології. В одних джерелах методологією називають систему принципів наукового дослідження. В інших: методологія – це вчення про організацію діяльності. Наприклад, В.Краєвський розглядає методологію як спосіб, засіб зв’язку науки і практики. Н.Масюкова – як засіб допомоги науки практиці.